

6. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 338.27:331.2(447)

Проф. О.І. Іляш, д-р екон. наук;
студ. І.І. Радюк – Львівська КА

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ В УМОВАХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Висвітлено проблеми організації оплати праці в системі соціалізації економіки, характерні для трансформаційного періоду розвитку економіки України. Обґрунтовано необхідність реформування інституту оплати праці та запропоновано напрями реформування системи оплати праці, які повинні відбуватися у рамках загальної реформи соціальної сфери та підвищення рівня життя населення.

Ключові слова: соціалізація економіки, рівень життя, соціальна сфера, ринок праці, соціальна безпека, вартість робочої сили, оплата праці.

Вступ. На сучасному етапі трансформаційних перетворень національної економіки однією з найбільш гострих проблем є глибока диспропорція між вартістю життя і фактичною ціною праці. Це зумовлено тим, що в Україні у період соціалізації економіки відбувалося реформування системи оплати праці, яке не завершено й досі [6]. Варто зауважити, що оплата праці є важливою складовою ринкових відносин, а її величина певною мірою характеризує ефективність економіки і соціальної політики держави, виступає показником якості та результативності проведених реформ.

Додамо також, що проблема удосконалення оплати праці є ключовою в системі соціально-економічних відносин не тільки тому, що стосується інтересів основної частини населення країни, але й тому, що впливає на всі параметри ринку. Так, через механізми попиту та пропозиції вона впливає на структуру виробництва і його динаміку; через конкуренцію між працею та капіталом – на технологічний рівень виробництва і його ефективність, якість робочої сили, рівень зайнятості, динаміку цін та інфляцію [8].

Оскільки у системі соціальної політики і надалі стоїть питання щодо ефективності реформ, то удосконалення системи оплати праці та підвищення рівня життя населення виступає однією з головних складових подальших перетворень в Україні, особливо в умовах соціалізації економіки.

Аналіз останніх досліджень. Вагомою теоретико-методологічною базою дослідження проблем реформування оплати праці та її впливу на рівень життя населення є публікації таких зарубіжних Ю.М. Бабенко, В.П. Бабич, Й.М. Бескид, О.Д. Василик, В.Г. Дем'янишин, Н.В. Дудіна, В.М. Опарін, С.Я. Кондратюк, Т.А. Костишина, А.В. Кроленко, О.І. Матійчук та ін. Серед зарубіжних вчених варто відзначити праці М. Лепешинської, Р. Капелюшнікова, Д. Пфайфер, В. Гімпельсона та ін. Ціла низка проблем, серед яких – питання реформування оплати праці та підвищення якості життя населення, потребують систематичного дослідження та моніторингу.

Постановка завдання. Враховуючи зазначене, завданням цієї публікації є комплексне обґрунтування значення державного регулювання оплати праці для

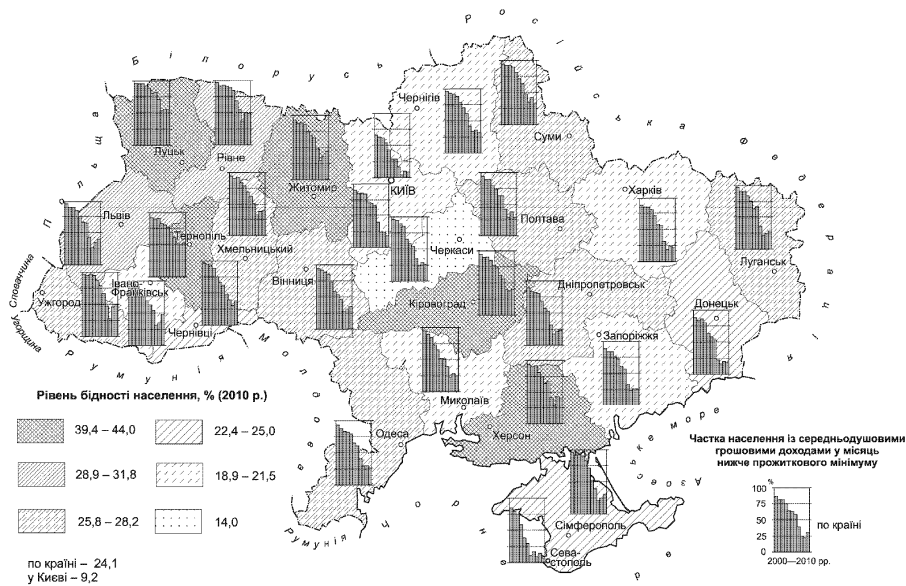
підвищення рівня життя населення, визначення функцій соціалізації економіки, спрямованих на забезпечення потреб людини і прогресивний соціально-економічний розвиток та оцінювання безпеки соціального розвитку країни в умовах соціалізації економіки.

Результати дослідження. Варто зауважити, що соціалізація, як самостійна наукова течія, сформувалась впродовж ХХ ст., завдячуючи дослідженням економістів В. Гришкіна, Й. Шумпетера, Дж. К. Гелбрейта, Ф. Хайека та ін. Так, як зауважує В. Гришкін, у суспільних умовах соціалізацію як процес може визначити діями щодо забезпечення готовності членів суспільства до відповідних вимог суспільних інститутів і створення умов для реалізації суб'єктами економіки політики відповідальності в контексті взаємобумовленого функціонування і розвитку згідно зі стандартами сучасної цивілізації [3, с. 31]. В економічному словнику подано дещо інше визначення соціалізації, що пов'язане з врахуванням впливу глобалізаційних процесів, згідно з яким "соціалізацію економіки" розглядають як одну із ключових складових світової економічної трансформації, в основу якої покладено більш тіснішу інтеграцію приватних і суспільних потреб, яка властива сучасній змішаній економіці. Характерно, що проявляється вона в соціальній переорієнтації виробництва, гуманізації праці і життя людей, пом'якшенні суспільної диференціації та підвищенні ролі соціальної сфери в інших явищах і процесах [4].

Додамо, що соціалізація економіки України передбачає наповнення усіх економічних реформ соціальним змістом, активізацію соціальної ролі держави, відпрацювання механізму взаємодії держави і суспільства в соціальній сфері, інституціональне регулювання оплати праці, забезпечення гідних умов життя та праці, зростання добробуту громадян, а, відтак, й підвищення рівня життя населення [2].

Варто зазначити, що процес реформування інституту оплати праці практично розпочався з перших років створення незалежної України з прийняття Декрету Кабінету Міністрів України "Про оплату праці", Закону України "Про колективні договори і угоди" [1]. Так, підприємствам були надані права щодо вибору систем і форм оплати праці. Проте прийняття зазначених законодавчих актів не привело до позитивних зрушень у сфері оплати праці та не сприяло підвищенню рівня життя населення.

Сьогочасна ситуація, яка склалась у суспільстві, є підтвердженням недовісті проведених реформ. Відтак, найбільш гостро постає проблема бідності населення (за даними ООН, 80 % українців є бідними). Високий рівень бідності населення чинить негативний вплив на вартість робочої сили, про що свідчать значні розбіжності у рівнях бідності населення за регіонами. Незважаючи на збіднення населення в Україні у 2010 р., порівняно з 2000 р., на 7,7 % (рівень бідності в Україні у 2010 р. – 24,1 %), цей показник перевищує 30,0 % і залишається високим у більшості регіонів країни, зокрема: Волинській, Житомирській, Кіровоградській, Херсонській, Тернопільській та Рівненській областях – 44,0; 41,7; 40,8; 40,5; 39,4; 31,8 % відповідно. Серед областей з нижчим від загальноукраїнського показником бідності відзначимо Миколаївську, Чернігівську, Запорізьку, Харківську, Київську, Черкаську та м. Київ, де рівень бідності становив менше ніж 20 % (20,0; 19,3; 19,1; 19,1; 18,9; 14,0; та 9,2 % відповідно) (рис.).

Рис. Рівень бідності населення та частка населення із середньодушовими грошовими доходами на місяць нижче від прожиткового мінімуму в Україні, 2010 р.

Варто зауважити, що безпеку соціального розвитку країни та її регіонів, окрім бідності населення, характеризують такі показники, як: частка населення із середньодушовими грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, квінтільний коефіцієнт диференціації грошових доходів населення, співвідношення грошових доходів 20 % найбільш та 20 % найменш забезпеченого населення. Розподіл населення України за рівнем середньодушових місячних загальних доходів свідчить про зменшення, порівняно з 2000 р., частки населення у групі з низькими загальними доходами (до 992 грн в місяць).

Водночас частка населення із середньодушовими загальними доходами на місяць нижче від прожиткового мінімуму зменшилась у 2,8 раза і становила 30,7 %. До регіонів з найвищим показником співвідношення належать Тернопільська, Волинська, Рівненська, Закарпатська області (понад 50 %), а до регіонів з найменшою часткою населення із середньодушовими грошовими доходами на місяць нижче від прожиткового мінімуму – Київська та Донецька області, м. Київ та м. Севастополь (менше за 20 %).

Додамо також, що на виконання п. 4.14, розд. IV Генеральної угоди про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2010-2012 рр. відбулися домінуючі соціальні зрушення в регіонах України, зокрема: зниження квінтільного коефіцієнта диференціації грошових доходів населення (з 2,8 до 2,1); поступове скорочення негативної динаміки перевищення грошових доходів 20 % найбільш та 20 % найменш забезпеченого населення (на 33,4 %).

В Україні діюча модель організації оплати праці знаходиться в процесі перманентного формування, поєднуючи риси, характерні для організації оплати

праці радянського періоду і фактори ринку праці, властиві ринковій економіці [5]. У процесі соціалізації економіки специфікою ринку праці стало те, що держава лише частково контролює організацію оплати праці, а ринкові регулятори поки цілком не є дієвими.

Окрім того, в українській економіці заробітну плату використовують як найбільш гнучкий фактор, коли за рахунок "гнучкості" ціни праці найманих робітників значною мірою забезпечується стабільна зайнятість населення і стримується ріст безробіття (зниження заробітних плат, особливо під час минулої кризи, було платою за формально високу зайнятість, підтримувану на українських підприємствах нерідко штучно) [5].

Варто наголосити, що серед проблем незабезпечення належного рівня оплати праці – інститут мінімальної заробітної плати, який не виконує покладеної на нього функції. Так, якщо на початку перехідного періоду законодавча захищеність мінімального обсягу заробітної плати відіграла позитивну роль у проведенні політики регулювання доходів, зараз країна вже перебуває на тому етапі соціально-економічного розвитку, коли необхідно відтворювати ринковий принцип формування мінімальної заробітної плати. Наслідком такої політики стала ситуація, коли рівень заробітної плати в Україні нижчий, ніж у розвинених країнах ЄС у 5,6-19,7 раза. А у розрізі мінімальної заробітної плати, згідно з даними Євростату та МВФ станом на липень 2011 р., у рейтингу європейських країн Україна посідає лише 25 місце з 29-ти (відношення річної української мінімальної заробітної плати становить 21,5 % до обсягу ВВП на душу населення). У країнах ЄС, зокрема, у Бельгії мінімальна зарплата становить 2064,2\$ (68,6 % до ВВП на душу населення), у Франції – 1951,9\$ (68,7 %), у Польщі – 496,7\$ (31,5 %), у Латвії – 403,2 \$ (33,5 %) [6].

Огляд проблем, пов'язаних з реформування оплати праці, показує, що численні нагромаджені в цій сфері проблеми потребують не окремих кроків, а обґрунтованих стратегічних рішень. Потрібна оптимізація соціальної політики в Україні загалом, наріжним каменем якої має стати реформа системи оплати праці, відбуватиметься у рамках загальної реформи соціальної сфери і включатиме такі елементи як:

- перерозподіл – перенесення до фондів заробітних плат частини коштів, дотепер акумульованих у державному бюджеті і позабюджетних фондах, щоб надати можливість населенню безпосередньо оплачувати окремі соціально-значимі послуги;
- вживання заходів щодо відповідності динаміки заробітної плати рівневі і динаміці продуктивності праці;
- регулювання регіональних, галузевих розходжень у рівні заробітної плати, професійну стандартизацію основних груп професій [5].

Висновки з проведеного дослідження. Наголосимо, що дотримання функцій соціалізації економіки, спрямованих на забезпечення потреб людини та економічний розвиток, виступає одним з основних елементів системи реформ у країні. А забезпечення належного рівня життя передбачає необхідність прийняття об'єктивних реформ у сфері соціально-трудових відносин та оплати праці.

Додамо також, що аналізуючи досвід та ефективність уже прийнятих реформ у системі оплати праці, пріоритетними напрямками їх удосконалення в Ук-

раїні повинні стати: розроблення і впровадження у практику макроекономічного аналізу і прогнозування показників суспільної продуктивності праці; підготовка комплексної програми організаційно-економічних і нормативно-правових заходів, метою яких має стати підвищення доходів від трудової діяльності на основі використання різних джерел збільшення обсягів заробітної плати; підготовка змін і доповнень до існуючих нормативно-правових документів, що регламентують основи договірного регулювання соціально-трудова відносин щодо змісту угод різного рівня і колективних договорів з урахуванням міжнародного досвіду; активне впровадження Єдиної тарифної сітки з оплати праці в галузях бюджетної сфери, що загалом слугуватиме розроблення та впровадженню ефективної системи оплати праці в Україні [7, с. 176].

Важливо зазначити, що значення державного регулювання оплати праці полягає не у продукуванні значної кількості законодавчих актів, а в їх економічній обґрунтованості, соціальній спрямованості та дієвості. У такому контексті державне регулювання оплати праці має ґрунтуватися на реальних фінансових можливостях країни та забезпеченні збалансованості інтересів усіх верств населення України.

Література

1. Валецька О.В. Правове регулювання оплати праці : монографія / О.В. Валецька. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – 220 с.
2. Гринів Л.С. Національна економіка : навч. посібн. / Л.С. Гринів, М.В. Кічурчак. – Львів : Вид-во "Магнолія 2006", 2008. – С. 343-363.
3. Гришкін В.О. Соціалізація економіки як реальність сучасного загально цивілізаційного розвитку / В.О. Гришкін // Актуальні проблеми економіки : зб. наук. праць. – Д. : Вид-во "Навчальна книга", 2001. – Т. 10. – С. 30-39.
4. Економічний словник. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.abc.informbureau.com>.
5. Монастирська Г.В. Проблеми регулювання оплати праці у посткризовій економіці / Г.В. Монастирська // Матеріали наук. конф. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://con.ferences.neasmo.org.ua/node/1732>.
6. Оплата праці: Українські реалії та перспективи реформування // Людина і праця. – 2012. – № 3. – С. 8-11.
7. Синява Л.В. Проблеми регулювання оплати праці та шляхи її вирішення в Україні / Л.В. Синява // Регіональна економіка : наук.-практ. журнал. – 2009. – № 1. – С. 171-178.
8. Соціально-економічний департамент ФПУ : матер. "круглого столу", 13 вересня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://profapk.dp.ua/view_article.php?id=20.

Ильяш О.И., Радюк И.И. Взаимосвязь уровня жизни населения и оплаты труда в условиях социализации экономики

Освещены проблемы организации оплаты труда в системе социализации экономики, характерные для трансформационного периода развития экономики Украины. Обоснована необходимость реформирования института оплаты труда и предложены направления реформирования системы оплаты труда, которые должны происходить в рамках общей реформы социальной сферы и повышения уровня жизни населения.

Ключевые слова: социализация экономики, уровень жизни, социальная сфера, рынок труда, социальная безопасность, стоимость рабочей силы, оплата труда.

Ilyash O.I., Radyuk I.I. The interrelation between living standards and labor costs in the conditions of economy socialization

The problems of wages in the economic socialization system, which are special for the transformation period of Ukrainian economy, are examined. The necessity of the wages system

reformation is justified, and the ways of such wages system reformation are proposed as well. These improvements should be done in the framework of the global social reforms and living standards improving.

Keywords: socialisation of economy, quality of life, social sphere, labor market, social security, labor costs, wages.

УДК 331.5:338.26(477) Доц. С.С. Гринкевич, канд. екон. наук – Львівська КА

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ СКЛАДОВИХ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Обґрунтовано необхідність державного регулювання трансформації використання інтелектуальної та освітньої складових трудового потенціалу для забезпечення соціально-економічного зростання країни. Зазначено прояви впливу інформаційного суспільства на трансформації використання трудового потенціалу. Проаналізовано ретроспективні особливості використання інтелектуальної та освітньої складових трудового потенціалу на макро- та регіональному рівнях. Виявлено ключові проблеми у трансформації використання інтелектуальної та освітньої складових трудового потенціалу.

Ключові слова: державне регулювання, трудовий потенціал, трансформація використання трудового потенціалу, інтелектуальна складова трудового потенціалу, освітня складова трудового потенціалу.

Постановка проблеми. Необхідність забезпечення поступового переходу України до умов інформаційного суспільства з недопущенням штучного насадження окремих його ознак до вітчизняних реалій змушує шукати нові шляхи виконання такого завдання. Регулювання формування, розвитку і використання трудового потенціалу як складної детермінованої системи може стати відмінним інструментом у цьому напрямі, через що трансформаційні процеси в його компонентній структурі повинні спричинитись через державний вплив. Актуальність проблеми підвищення ролі держави у регулюванні трансформації використання трудового потенціалу посилюється тим, що в соціально-трудова сфері нагромаджуються негативні явища і тенденції, які проявляються у деформаціях якості трудового потенціалу, соціально-культурній деградації, погіршенні суспільного здоров'я та дезорієнтації інформаційного поля використання і розвитку трудових потенцій економічно активного населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначене актуалізує поглиблене дослідження трудового потенціалу в умовах формування інформаційного суспільства, окремі аспекти яких відображено у працях українських і зарубіжних учених. Зокрема, вагомою теоретико-методологічною базою формування, використання і розвитку трудового потенціалу є фундаментальні наукові праці В. Гесця, М. Долішнього, С. Злупка, Е. Лібанової, В. Приймака, У. Садової, Л. Семів, Л. Шаульської, Л. Шевчук, О. Амоши, О. Новікова та ін.

Постановка завдання. Обґрунтування необхідності державного регулювання трансформації використання інтелектуальної та освітньої складових трудового потенціалу на основі виявлення особливостей їх використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаємо, що трансформація використання трудового потенціалу є процесом поступових чи прискорених